



ՅԱՐԱԹԱԹԵՐԹ

ԱԶԳԱՅԻՆ, ԳՐԱԿԱՆ, ԳԻՏԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ՏՆՕՐԷՆ-ԽՄԲԱԳԻՐ
ԵՆՈՎՔ ԱՐՄԷՆ

55.ԲԴ. ՏԱՐԻ ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

ԹԻԻ 40

29 ՍԵՊՏԵՄԲ. 1907

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

Մեր Հրատարակչականը

Այն Պանը

Իմաստունի մը Վ.Ալանանը

Այսօրուան՝ Աշխարհաբարը

Առաջին՝ Անճրեւները

Ա.ՆԱԹՕԼ ՅՐԱՆՍ-Ի

Բանաւէն

Այնքանիս Տիւնա Որդի

[Գրական Ուսումնասիրութիւն]

Կոստան

Սոսիերը

Շուրջ Կէտէն

ԵՆՈՎՔ ԱՐՄԷՆ

ԶԻՏՅԷ-ՍԱՐԱՏ

ՏՕՄԻՆՕ

ԱՐՄԵՆԱԿ ԻՆՃԷԱՆ

Զ.-Ս.

ՀՐԱՆՏ ՆԱԶԱՐԵԱՆ

ԷՄԻԼ ՖԱԿԷ

ԱԼԵՔՍԱՆՏՐ ՏԻԻՍԱ

ՀՐԱՆԴ ՎԱՐԴԱՊԵՏԵԱՆ

ԼԵԻՈՆ ԷՍԱՃԱՆԵԱՆ

Կ. ՊՈԼԻՍ

ՏՊՍԴԲ. ՃԻՀԱՆ

1907

THE

OF THE

OF THE

OF THE

OF THE

OF THE

OF THE

OF THE

OF THE

OF THE

OF THE

OF THE

OF THE

OF THE

OF THE

ՓԱՆԱԳԱՇԵԱՆ ԱՂԶԿԱՆՑ ԲԱՐՁՐԱԳՈՅՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

ԼԵԶՈՒԱԳԻՏԱԿԱՆ ԵՒ ԳԵՂԱՐՈՒԵՍԱԿԱՆ , ԳԻՇԵՐՈՐԻԿ ԵՒ ՑԵՐԵԿԵԱՅ

Կ. Պոլիս, Գասը-Գիւղ, Մէօնիւրսար հաստիսի .

Շրդ Տաւերջան

Մասնագէտ ուսուցիչներու և ուսուցչուհիներու ձեռամբ, տոհմային ուսումներէ և դիտական անհրաժեշտ ծանօթութիւններէ դատ , հիմնական կերպով կ'աւանդուին Հայերէն , Օսմաներէն , Ֆրանսերէն , Անգլերէն և Գերմաներէն լեզուները՝ հանգերձ խօսելալարժեքեամբ (բռաքիւի) , ինչպէս նաեւ Գծագրութիւն , Տնարարութիւն , Կար ու Ձեւ , Ասեղնագործութեան դանաղան տեսակները (ձեռքով և մեքենայով) , ձայնական և դործիական երաժշտութիւն , մասնաւորապէս Դաշնակ և Ջութակ : Գիշերօթիկները կը վայելին կատարեալ սնունդ և բնական կան անթերի խնամք , առողջապահիկ պայմաններու մէջ : Բանակցութեան համար գիմել վարժարան՝ Տեսուչին կամ Տեսչուհիին Մանրամասն տեղեկութիւն կարելի է ստանալ նաեւ , Գշ. Եշ. Շր. օրերը ժամը 5էն 9 գիմելով «ԳԱՐՈՒՆ» Դրատունը, Մեծ Նոր խան, վերի յարկ, թիւ 55: Աշակերտուհիներու վերամուտը տեղի պիտի ունենայ Սեպտ. 3, Բշ. օր :

Հիմնադիր-Տնօրէն

Յ. Գ. ՓԱՆԱԳԱՇԵԱՆ

ԱՓՈՍԹՈՒԹ ԻՆՍՅԻԹԻԹ, ԳՈՆԵԱ

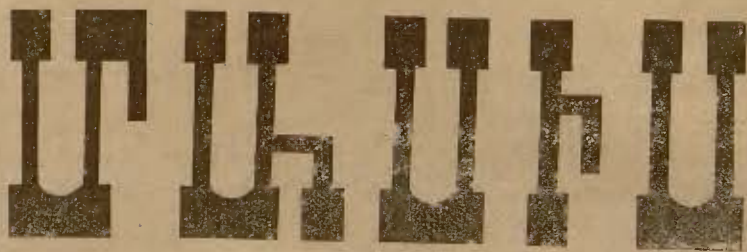
(ՃԷՆԱՆԵՍԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ)

Վարժարանիս առաջիկայ տարեշրջանը կը սկսի Սեպտ. 13/26ին : Հաստատութիւնս կէս նորառակի ունենալով գոյէճական ծրագրով մը բարձր և միանգամայն զորձնական կրթութիւն մը տալ ուսանողներուն մասնագէտ դասատուներու միջոցաւ , կ'աւանդէ Օսմ. Հայ. Անգլ. Ֆրանս. և Յունարէն (Յոյն աշակերտներու համար) լեզուները , ինչպէս նաեւ բնական , բնապատմական , ուսողական , վիլլիստփայական , իրաւագիտական և վաճառականական գիտութիւնները : Մեծ խնամք կը տանի աշակերտներու բարոյայան մաքրութեան և Ֆիզիքական առողջութեան : Դպրոցական նոր տարուան համար ուսուցչական մարմինին վրայ աւելցած է նաեւ համալսարանական թիւիչ մը՝ որ պիտի դասախօսէ առողջապահական և բնական գիտութիւններ և ձրիապէս պիտի դարմանէ հիւանդապոզ աշակերտները , եթէ գտնուին : Գիշերօթիկներս մու տարեթուական է 10 Օսմ. ոսկի, որուն կէսը վճարելի կանխիկ և ընդ կէսը Ծնունդին : Մանրամասն տեղեկութեան համար գիմել Տնօրէն Տօքթ . Ա . Յ . Հայկադեանի , Դանիա :

ԱՐԵՒԵԼՔ ՕՐԱԹԵՐԹ ազգային, գրական եւ ֆաղսական .—Բա-
 ժանորդագրութիւն Կ. Պոլսոյ համար՝ տարեկան 80, վեցամսեայ 45
 զրշ. : Գաւառներու համար՝ տարեկան 108 զրշ. : վեցամսեայ 60 զրշ.
 և օտար երկիրներու համար՝ տարեկան 35 ֆր. : վեցամսեայ 20
 ֆր. : Զեռքէ վաճառու՝ տալի փարս : ԱՐԵՒԵԼՔ հրատարակ
 կ'ելլէ ամէն օր : Կէս օրին , խնամակալ բովանդակութեամբ , ըն-
 տիր յօդուածներով , թարմ լուրերով ու նորագոյն տեղեկութիւններով :
 ԱՐԵՒԵԼՔ, իր վերակազմուած խմբագրութեամբ և իր կարող աշխա-
 տակիցներով առաջնակարգ տեղ մը կը զբաւէ տեղական հոյ ժամուրն
 մէջ, արժանապաճ՝ ընթերցողներու գնահատմանը : Իր առաւելութիւններէն
 մէկն է ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԻ ԸՆԴՈՒ Հանգամանքը, սրով իր ընթերցողնե-
 րուն կը ներկայացնէ պարբերաբար Ծանօթ Դէմքեր և երբեմն ալ տե-
 սարաններ : Ոչ նուազ կը գնահատուին իր ժամանակակից յօդուած-
 ները , եկեղեցական , կրօնական , անտեսական-սեղանաւորական , եր-
 կրագործական , իրաւաբանական և այլն : Բացի գրական , բանասիրու-
 կան գրուածքներէ, օրուան տեսութիւններէ էն : ԱՐԵՒԵԼՔի վերաբերեալ
 ամէն գրութիւն և բաժանորդագին ուղղել Տէր և Տնօրէն Գառնգին
 էֆ. Պօյաճեանի հասցէին , Ղալաթիա , Մահմուտիէ Ճաւառէսի, ուր կը
 գտնուին թերթին Տպարանը և Խմբագրատունը :

Դպրոցներու մէջ, զծագրութեան ուսուցումի համար՝ առաջնակարգ
 առաջնորդ մըն է Դժարագրարան անուն տետրակներու շարքը , զոր
 պատրաստած է Տիար Խ. Ինկիլիզեան : Դժարագրարանը կը գտնուի
 ամէն զրավաճառի քով . իւրաքանչիւր տետրի գինն է 20 փարս :
 Կեդրոնատեղի Մանուկի Տպարանը :

«Հաշուական Հարցում»ի Մրցումին արդիւնքին քննութիւնը աւար-
 տած չըլլալով դեռ՝ յաջորդ. թիւով միայն ոլիմի կարող ըլլանք ծանու-
 ցանել եւքը :



ՅԱՐԱԹԱԹԵՐԹ

ԱԶԳԱՅԻՆ, ԳՐԱԿԱՆ, ԳԻՏԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ՏՆՕՐԷՆ - ԽՄԲԱԳԻՐ

ԵՆՈՎԻՐ ԱՐՄԷՆ

55.ԴԳ. ՏԱՐԻ ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

ԹԻԻ 40

29 ՍԵՊՏԵՄԲ. 1907

ՄԵՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՉԱԿԱՆԸ

Դաւթեան և Ուղուրեան , ատտիկեան արձաններու վայել
գիրկընդխառնումի մը մէջ , աղւոր երաղիներ կը տեսնեն երեւ-
ւակայական Հրատարակչականի մը վրայ :

Յափշտակիչ է իրենց երկնայիչ վերացումը և խնկելի՝ դի-
ցուհին՝ որուն տեսքին զմայլանքովն են գինովցած :

Փայփայելի է նաև տեսիլքը , որուն մէջ ընկղմած են , խոր
յափշտակութեան մը անայլայլ շնորհամոռացումով :

Յաւալի է հաստատել սակայն որ՝ իրենց տեսիլքը անիրա-
կանալի ցնորք մըն է :

Հրատարակչականի մը գաղափարը մեր մտաւորական գոր-
ծունէութեան արդի պայմաններուն համար՝ կանխաձառ զա-
ռանցանք մըն է , որուն չենք կրնար հրճուիլ գեռ մտալաւտ
իրականացումին հեռանկարովը :

Բաղմաթիւ են պատճառներ և բացորոշ իրողութիւններ՝
այս հաւատքը հաստատող , որչափ ալ սիրելի գաղափարական
մը ըլլայ անոր մտածումը :

Յայտնի է գրական հրատարակութիւններու գտած սպառումին քանակը մեր մէջ և չափը այն խնդրանքին, զոր ընթերցող հասարակութիւնը ցոյց կուտայ :

Անհատական ձեռնարկի մը մէջ, գրական հրատարակութեան մը արդիւնքը չգոհացներ և չքաջալերեր հեղինակը, եթէ, աւելի գէշը, ողբալի վնասի մը վրայ շնատեցներ զինքը, իր քրտնաջան վաստակէն ու տքնութիւններէն՝ թուումած ծաղիկներու դափնի մը հիւսելով ճակատին շուրջը :

Հաւաքական ձեռնարկի մը մէջ, — ինչպէս կը ծրագրուի հրատարակչականը, — անհրաժեշտ է կանխապէս վարձատրել հեղինակը, փոխարինելով և հնչուն կերպով վճարելով ներկայացուած երկը : Ատիկա յաւելուածական ծախք մը կը ստեղծէ գործին հրատարակութեանը մէջ, — և բաւական խոշորկէկ ծախք մը, — որմէ զերծ է հեղինակը միշտ՝ երբ անհատապէս ինքն է հրատարակիչը հեղինակութեան :

Հիմա հաշուեն թող որ՝ այդչափ ծանրաբեռնուած ծախքով մէջտեղ ելած հրատարակութիւն մը՝ քանի՜ հատ պիտի ծախեն և ո՛րչափ պիտի սպառեն որ՝ վատնուած դումարը վերստացուի և շահ մըն ալ գոյանայ, երբ ա՛յնչափ փայլուն օրինակներով հաստատուած ճշմարտութիւն է որ՝ քարերն ալ եթէ պատուին՝ գրական գործի մը — ան ալ ծանօթ հեղինակի մը յաջող մէկ գործը ըլլալու պայմանով — սպառումին գերազոյն քանակն է 7-800, և այդ սպառումը, որուն եթէ բախտը ունենայ տիրանալու հեղինակութիւնը, հաղիւ «հեղինակի իրաւունք»ի հաւասարող վարձք մը, շահ մը կը ձգէ, եթէ 2-300 օրինակի սպառումէն ետքը դամբանականը կարգացուելով՝ հեղինակը չսնանկացնէ ու չլլատէ :

Պէտք է մտածել որ, — ու հոս կարելի չէ զսպել խնդուք մը, — հրատարակչականի մը ձեռնարկու անդամները, իրենց իւրաքանչիւր հրատարակութենէն շահ մը կ'ակնկալեն իբր բաժնետէր և պէտք են գլխամաս մըն ալ աւելցնել, յաջորդ հրատարակութիւններու ծառայեցներու համար, իբր օժանդակ իրենց դրամագլուխին :

Կարելի՞ է մոռնալ նաեւ բազմակնճիւռ ու ցնորեցուցիչ այն դժուարութիւնը, որ անխուսափելի է այս տեսակ հաւաքական

ձեռնարկի մը մէջ, հեղինակութիւններու ընտրութեան ատեն : — Հրատարակչականին ամէն անդամները, առանց խտրութեան, չպիտի ուզեն ինքզինքնին զրկել ձայն ունենալու իրաւունքէն՝ երկի մը ընտրութեանը մէջ, և յայտնութիւն մըն է մեր բարեբերուն մէջ որ՝ ամէ՛նը իրենց առանձին ընտրելին կ'ունենան անպատճառ, զոր առաջ պիտի քշեն չարունակ : Կ'երեւակայէ՞ք հետեւանքը այս ահաւոր նեպոտականութեան, և այն խառնակութիւնը՝ զոր խաբբ ընելու թոհուրոհը պիտի ստեղծէ Հրատարակչականին դործունէութեանը մէջ : Բնիչ Մասնախումբի մը գաղափարը մէջտեղ պիտի դնեն : Բայց ո՞ւր այդ չեղո՞ք մարմինն ալ կրցեր է զերծ ըլլալ անդամակիցներու արտաքին ազդեցութենէն . և ո՞վ կ'ապահովցնէ խաբբին հո՞ն ալ մուտք չգործելը և զաղտագողի ու ծածկադէտ ճապուկութիւններով չսպրդելը Գնահատութեան Սեղանին տակ, որ անվրէպ պիտի մտորի անաչառութեան և ուղղամտութեան իր կոչումէն, ազդուելով սեղանին տակ խաղացող մոգական ձեռքէ մը :

Հրատարակութիւններու բաղմացումը կրնայ իրականանալ միայն՝ սպառումի միջոցներուն ընդարձակութիւնով :

Մեր ժողովուրդին մէջ տիրող ընթերցասիրութեան պակասը չապահովեր դեռ գրական երկի մը արժանաւոր վարձատրութիւնը : Այդ վիճակը չքաջալերեր հետեւաբար՝ ծնունդը գրական առատ հրատարակութիւններու :

Խնդրա՛նքը չիկայ նախ՝ որպէս զի մատուցումը ինքնին ներկայանայ, տնտեսական օրէնքի իբր անմիջական ու անյեղի հետեւանք :

Մեր հասարակութեան՝ հանդէպ գրական աշխատութիւններու ունեցած արդի արամադրութիւններուն ու վերաբերումին մէջ, որ կը չեչուի անհո՛ւն պակասովը դիրքը սիրելուն, կարգալուն, վճարելուն, Հրատարակչականի մը գաղափարը, յաւալի՛ է հաստատել, utopie մըն է :

ԵՆՈՎՔ ԱՐՄԷՆ

ԱՅՆ ՊԱՆԸ

[ՊԱՏԿԵՐ]

Ամառնավերջի գեղեցիկ օդով կիրակիներէն մէկն է : Տաղաւար ըլլալուն համար, ալ աւելի մեծ լազմութիւն մը կայ խուժած այդ օրը, վաւերի հեռաւոր ու ոգեւոր այդ թաղին — Սարըհարի — մէջ : Օրուան զանազան զբօսալից պոռոյտներէն վերջը, իրիկուան ուշ ատեն, ամէն կողմէ վերադարձող ժողովուրդին կոհակներուն հետ մղուելով, կ'երկնամ գէպ ի Բաղար Պաշի, ընկերոջ մը հետ, որ Պոլիսէն քիչ առաջ եկած է դեռ : Օղը աւրուելու հրեա բռնած է և անձրեւի ցանցառ կաթիլներ կը բաւեն լազմութիւնը ցրուելու և Բաղար Պաշիի զբօսավայրը ամայացնելու, անանկ ատեն մը՝ ուր հիմա արորժաւուր երաժշտութիւնէն առինքնուած լազմութեան մէջ ասեղ ձգելու տեղ պէտք չէր ըլլալ : Մենք բանի տեղ չգնելով անձրեւի կաթիլները, կ'երթանք միւրճիլ զբօսավայրին մէջ և անկէ ալ անդին : Ոչ ոք : Լապտերները լուսեղէն արցունքներու պէս կախուած կը մնան հոծ ծառերու ստուար ստուերներուն տակ և նուագածունները իրենց արուեստական բարձրաւանդակին վրայ առանձնացած, կ'երգեն արաւմ ու քաջքուք շեշտերով : Մինակ, հեռաւոր ծառի մը տակ կ'օրսուած զոյգ մը կ'երեւայ, որ անձրեւի կաթիլներուն անտարբեր, նուագածութեան անդգամ ու կարծես հաճոյք մը ու անակնկալ մը ունենալով ատոնկ տաղաւար օրով, ատանկ տեղ մը միամիտակ և ուշադրութիւնէ հեռու մնացած ըլլալուն, կը խօսուրուտի, կը խմէ ու կը խնդայ : Ընկերս անմիջապէս կը ճանչնայ այդ զոյգը և ականջս ի վար կը փափայ :

— Ասոնք իմ չոգենաւիս մէջն էին քիչ առաջ . սիրահարներ են կարծեմ, որ սիրային փախցունք մը փորձելու ելած և յաջողած են : Օ՛հ, աշխարհը մոռցած են կարծես, միմիայն իրարմով զբաղելու համար : Աղջիկն ալ չքեղ աղջիկ, իրաւ որ : Պիտի ուղէի գէթ այս գիշեր, տղուն տեղը ըլլալ հոս :

Ժամ մը վերջը հեղեղանման տեղատարափ մը կ'ողողէ ամէն կողմ : Բաղար Պաշի, գէթ այդ իրիկուան համար թրջած, մոռցած, մեռած է : Նուագածունները կարգ մը զուարճասէրներու կողմէ վարձուելով փոխադրուած են Եօրկօի ծովեզերեայ քաղինօն, — Սարհարի «Քիւրսաւալ»ը, — ուր կը գիւմէ հիմա ամէն մարդ և ուր ալ ոտք կ'ոխելու տեղ չկայ, այնչափ ծունկ ծունկի նստած է ամէն մարդ : Երեք ընկերներ, ծայրագոյն ծովեզերեայ կէտի մը վրայ հաղիւ կտոր մը տեղ կը գտնանք տեղաւորուելու և հեռուէն դիտելու համար այդ իրիկուան անակնկալ

ու զուարճալից շահատակութիւնները : Ծիշդ մեր մօտը , կիսաստուերին մէջ կծկտած է մեր առջի իրիկուան տեսած շոգեհաւին զոյգը , որ կը խմէ , միշտ կը խմէ , չմոռնալով միեւնոյն ատեն լաղմախորտիկ ճաշ մը ընել , ախորժալուր նուազածութեան մը գեղգեղանքներուն ընկերակցութիւնով :

Աղջիկը , իրաւ արտակարգ գեղեցկութեան տէր աղջիկ մըն է , դեռատի , մաքուր ու նորածեւ հագուած , աղամանդ օղերով , մեծ աքիբ ու ժանեակի փրփուրներով պարուրուած : Տղան ալ շնորհքով երիտասարդ մը , դեղին սրածայր պիսերով , խսալւ ածիլուած ծնօտով , երկայն հասակով ու ներկայանալի վրագուխով : Մինակ իր անաւոր ու դիւային աչքերն են որ գէշ նօթ մը կը դնեն իր խարտիշադեղ նուրբ դէմքին վրայ , գիշատիչ թռչունի կլոր , արիւն քալած , արիւնկաւ աչքեր , որոնք կը թաւալին ու կը փայլատակեն վայրագ շողիւններով : Անճարակ Քրանսերէն մը կը խօսին անոնք իրարու հետ , որ բուն իսկ Քրանսերէն ըլլալէ աւելի , հայերէնի վրայէ եղած Քրանսերէն թարգմանութիւն մըն է կարծես :

Ընկերներէս մէկը ճանչնալ կը կարծէ զանոնք և կ'ըսէ թէ հեռաւոր աղգականներ են անոնք , որոնք շատոնց ի վեր դերար կը սիրեն , հակառակ շատ մը դժուարութիւններու ու արգելքներու և վերջապէս այդ իրիկունը յաջողեր են իրարու հետ մինակ մնալ ամէն հակողութենէ ազատ : Սիրոյ ճշմարիտ մաքսախոյսներ : Ուրիշ մէկ ընկերս , ցած ձայնով կը հերքէ զայն և կը պնդէ ա'լ աւելի լաւ ճանչնալ երիտասարդը , թէ և կը խոստովանի որ ոչինչ գիտէ օրիորդին մասին , որով , աւելի կը շահագրգռուինք մենք այդ պահուն : Իր կարծիքով , այդ պարոնը , արհեստով հրապուրող մըն է դեռատի աղջիկներու , եթէ ոչ իսկապէս «ճերմակի տուտուր» ընելու , գէթ իր անձնական վայելքին համար , «արուեստը արուեստին համար ! » : Առաջին անգամը չէ որ , կը կրկնէ , ատանկ տեղուանք անոր աղջիկ նետելները տեսած է :

Ճաշէն առաջ խմեցին . ճաշի միջոցին նոյնպէս . ճաշէն վերջն ալ պարոնը սուղ ու սառտիկ ըմպելիներ կ'ապսպրէ , որմէ յայտնի կ'ըլլայ որ՝ իր նպատակն է կանոնաւորապէս զինովցնել իր ընկերուհին և անգիտակից վիճակի մը մէջ դնել զայն : Խեղճ աղջիկը , արդէն իրեն սացած , ոչինչ չմերժեր , և կը խմէ , միշտ կը խմէ : Այտերուն թուխ մօրթին վրայ , արուեստական կարմրութեան թաւ ամպեր կը ծրարւին , որոնցմէ Ժայթքած կայծակներ կարծես կը ցլանան սեւ աչքերուն խաւարամած խորութեանը մէջ : Սեղանին տակէն երկարօրէն ձեռք ձեռքի բռնած են երկու սիրահարները . պարոնը ոտքը դրած է նաև օրիորդին շաւքանեւ շքեղ կիսակոշիկին վրայ . նայուածքով երբեմն

կը թաղուին իրարու էութեան մէջ և նուազախումբը հովարտաներու առատ նուէրներովը ոգեւորուած ու բռնկած , սիրատոջոր ու խեղայեղ խաղեր կը թրթռացնէ սիրային ելեքտրականութիւնով առլի աղբ մթնու լորտին մէջ :

Անձրեւը կատաղօրէն կը շաչէ քաղինօին զինկոյապատ տանիքին վրայ . յեղակարծ հովէն փոթորկած ալիքները կը շաւաչեն քարափին մութ եզերքներուն մօտ , և նուազախումբը օղիով ու դրամով յափրացած , իր ամէնէն աղեկտուր ու հեշտալուր կտորները կը նուազէ : Գինովները կը ծախեն համաշափ , կրները կը խնդան կոկորդալի , ճաշերին՝ որովայնապարեր կը յօրինեն . տղաքներ կը կայառեն , ուրիշներ նաղարա կ'արձակեն , գաւաթները իրարու կը զարնեն , պատառաքաղները պնակներուն վրայ կը շխրատացնեն և ընդհանուր տակնու վրայութիւն մը , աղմուկ մը , անգիտակցութիւն մը կը տիրէ :

Կէս գիշերին մօտ , վերջապէս , սիրակցորդ բայց անպաշտօնապէս միացած ամուր կ'ելլայ վեր , պանդոկ , իր նախապէս վարձած սենեակը , որուն ո'րը ըլլալը հիմա գիտե'նք մենք , անգաղտնապահ կառսօնին մէկ հաճոյակատարութիւնովը : Այս վերջինը կ'ընկերանայ իրենց , զիրենք առաջնորդելու և լոյս ցուցնելու համար , ոչ-պաշտօնական հարսնիքին այդ անպաշտօն կնքահայրը ! Ծովահայեաց անկիւնի մեծադիր սենեակն է ան՝ ուր յանկարծ լոյս մը կը վառի : Հինգ-տասը վայրկեան մը շուքեր կ'երթեւեկեն ասդին անդին : Կը հանուին : Յետոյ լոյսը կը պղտիկնայ veilleuseի մը չափ հազիւ լոյս տալու աստիճան : Եւ շուքերը կը պլլուին յանկարծ , կը ծալուին ու կը թաղուին բոլորովին :

Վաղը , սիրահրաւէր ու տենչաքորդք երգերը կը շարունակուին ամէն ատենէ աւելի կատաղօրէն , հովարտաները կը պոռպուան , կրները կը քրքջան , տղաքը կը թռվռան , հարբածները կը ծափեն , ուրիշներ կ'ուտեն , կը խմեն , կը ցատքեն , կը խաղան , ճշմարիտ հարսնեւորներու պէս , մինչդեռ վերը այդ պահուն . . .

. . . Օհ , այդ պահուն :

ԶԻՖԹԻ-ՍԱՐԱՅ.

ՄԱՍԻՍԻ ԱՄՈՒՍ

Բաժանորդագրութեան հետ իբր ձրի նուէր տանալու պայմանով մը կ'ըրացած ըլլալով , և միւս կողմէ մեծ խնդրանք ըլլալով զայն բացառիկ վճարումով գնելու , գոհացում տալու համար ոչ-բաժանորդներէ և ուրիշներէ եղած խնդրանքներուն , պէտք կը տեսնենք նաև ձեռքէ վաճառելու , չգրկելու համարայդ գեղարուեստանքները՝ ՄԱՍԻՍԻ Արցազը ունենալու իրենց հաճոյքէն , կը ծանուցանենք ճշտաբար որ՝ զայն կրնան տանալ կանխիկ վճարելով անոր փոխարէնը , 20 դր. , Թղթատարի ծախքով 22 ,

ԻՄԱՍՏՈՒՆԻ ՄԸ ՎԱԽՃԱՆԸ

«Փիլիսոփայական Կտակ» խորագիրով այն գերբնտիր, ու մեծախորհուրդ յառաջարանը զոր Սիւլլի Բրիւտոմ գրեց, իր բարեկամ և քննադատ Գամիլ Նէմօնի վերջերս հրատարակած Սիւլլի Բրիւտոմի Փիլիսոփայութիւնը գիրքին մէջ, ստուգապէս կրնայ նկատուիլ իր սիրելիներուն և իր վրայ հիացողներուն միտքին նուիրուած կտակ մը, որ հաւատքի ծայրագոյն դաւանանքով մը կը պարզէ ինչ որ կ'ապրէր տակաւին իր լայն և արդարադատ գաղափարներէն, մարդուն կեանքի մէջ կատարած դերին և ունեցած պայմանագրութեան նկատմամբ : Սիւլլի Բրիւտոմ կ'անհետանայ իբր դարուս տմէնէն աղնուական, ամէնէն ջինջ և անարատ դէմքերէն մէկը, Շաթօպոսիանէն և Ալֆրէտ տը Վինսիէն վերջ, իբր իմաստասէր-բանաստեղծի տիպարը, որ իր ամբողջ կեանքը զոհեց Բարիին ու Գեղեցիկին : Իր ակադեմական յօդուածներ հանդէսներէն վերջը, իբր փիլիսոփայ և գիտուն Նօպէլի մրցանակին արժանանալէ և փառաւորութիւնէ ետքը, չառ դառն զուգադիպութիւնով մը և արագութիւնով մը եկած կարելի է համարել մահը, որ մեղմօրէն ու քաղցրօրէն իջեցուց զայն ցուրտ հողին մէջ : Մի գուցէ, Ստոյիկեաններուն պէս որոնց այնքան յաճախ փառաբանած էր կորովալիր վարդապետութիւնը, «Բեկեալ Անօթը»ին հեղինակը կ'ամենար արդէն .

S'allonger dans la tombe après avoir lutté .

ՆԱ, մտաւորական անթերի պայծառութեան մը պահուն է որ օրհասը հնչեց և իր աչքերը յաւիտենապէս գոցուեցան առանց հոգեւ վարքի որ կը խնայուէր իրեն և որ պիտի կարենար չարչարել բարձր և ազնիւ հոգիին մը տակ պատասպարուած և քայքայուած իր մարմինը, իր ամէնէն վառվռուն ներշնչումներուն հարազատութեանը մասին ունեցած կասկածներէն խանգարած իր խորունկ խղճմտանքը : Այս անգութ պայքարը մահուան միջոցին զլացուեցաւ իրեն և հանդարտութիւնը, անդորրութիւնը եկան պաշարել զինքը, վերջին շունչը արձակած պահուն : Արդէն, մօտալուտ վախճանին նախադաշտմին տակ, նոր փափկասիրտութիւն մը վերածաղկած էր ներսիդին, որ իր շուրջի մարդոց բաշխել կուտար բարութեան գանձեր, որոնց մանաւանդ բոլոր խորութիւնը և արժէքը իր մտերիմները սոսկ կրցան գնահատել : Տխուր և արտասովոր հանդիպումով մը, վերջին բառը զոր գրած է Սիւլլի Բրիւտոմի ձեռքը, իր մահունէն մէկ քանի ժամ առաջ, բարեկամի մը ուղղուած նամակին մէջ, հետեւեալն է .—Թերեւս . . .

Թերեւս . . . Այս բառին մէջն է իսկապէս թշուառ իմաստասէրը, իր ամբողջութեամբը, ինք որ յաւիտեան կը տառապէր.

Par le combat sans douleur

Entre la foi sans preuve et la raison sans charme !

«Թերեւս»ներու չղթայ մը որ մշտապէս կը կալանէր բանաստեղծին մարմինը և կը տանջէր միտքը . անիկա կը մտածէր շարունակաբար . քերեւս ըլլայ աշխարհ մը ուր իտէալը մարմին ունենայ և ոչ թէ երազային պատրանքի մը շղարչը : Թերեւս գոյութիւն ունենայ նախախնամութիւն մը աւելի արդար և բարի այն Աստուածէն՝ որ այս տառապաղին ու մեղապարտ աշխարհը սոեղծեց , ուր շուշանները կը մեռնին կանուխէն , ուր մարդիկ իրենց խաբեպատիր բարեկամութիւնները և սէրերը կ'ողբան : Թերեւս գտնուի ճշմարտութեան , յաւիտենական իրականութիւններու , երանութեան վայր մը , ուր արամաքանութիւնը կարենայ ոչնչացնել հակասական բոլոր իրողութիւնները , բոլոր վայրապար մոլորանքները : Թերեւս բանաստեղծին , արուեստագէտին կամ մարդուն սիրտը տագնապող տենչանքները ստանան իրական ու վեհագոյն ուժ մը , որուն մէջ ալեկոծին նոյն այդ տենչանքները հասկնալու , զգալու կարող հոգիները , քերեւս . . .

Գերեզմանը պատասխանեց է՛ն ետքը այս հարցական նշաններուն : Այս քերեւաներուն մէջ սքոզուած այն կասկածը՝ որ բանաստեղծը կը յուզէր յարատեւ , հակառակ իր պարզած արտաքին պարզ երեւոյթներուն սակայն , խորապէս զգացուած կրօնական հաւատքի մը յայտարարութիւնն էր , քան թէ միադիք վճիռներու , հաստատաբանութիւններու ցուցադրութիւն մը : Մարդ Աստուծով լեցուած ըլլալու է կարենալ , այսքան անձկագին եռանդով և առանց յագեցումի , տենչալու համար ինչ որ միայն զգացողութիւնը , երեւակայութիւնը կամ մաքուր գաղտնիութիւնը կրնան սահմանել մարդ էակին : Սրինօզաի պէս , Սիւլլի Բրիւտով ալ ասորեցաւ Բացարձակին և Անհունին մտասեւեռումովը : Ամէն ինչ յաւիտենականութեան գրոշմով կը նշմարէր , թէ իր սիրտը , ինչպէս իր միտքը , մէկէ աւելի անդամներ բացատրած ըլլան իրեն , մարդ էակին բնոյթը , անոր ինչ պատճառով գոյութիւն ունենալուն և ինչպէս գործելուն կերպերը : Սիւլլի Բրիւտովի համար «քերեւս» բառը կը թուի արտայայտութիւնը ըլլալ , իբր միտքի մարդ , իր ունեցած գնահատելի համեստութեան , անլթար մնացած իր կրօնական զգացումին տագնապի բողոքը և յոյսի բառ մը նաև , որ կը պահպանէր խղճամտութեան վրայ անխախտօրէն կառուցուած իտէալի մը հաւատալու իր իրաւունքը : Այս զմայլելի մարդը մօտէն ճանչցողներուն համար կատարելապէս կը ստուգաբանուի , կը ճշգրտի Մարք-Օռէլի սա ստոյիկութիւնը թէ .

Celui dont la douceur triste et surnaturelle,
 Etait faite à la fois de force et de pitié.

Այս ստոյիկութիւնը գեղեցկակցուց , փառաւորեց և մխիթարեց Սիւլլի Բրիւտովի հոգին , հակառակ հոն տիրող մշտատեւ մտտանջութեան ու խռովանքին :

Այսքան բարձր և ազնուական տրամադրութիւններ ունենալովը , ինչպէ՞ս ուրեմն բանաստեղծը չէ ուղած դաւանիլ ինքզինքը իբր մարդկային արժանաւորութեան , հետեւաբար պարտականութեան և զոհողութեան նախանձախնդիր առաքեալը : Ոչ ոք այնքան վայելեց իր տառապանքը և պահեց զայն որքան Սիւլլի Բրիւտոմ , գիտնալով որ անիկա բարձր և բարեացակամ տառապանք մըն էր : Ոչ ոք այնքան սիրեց , յաճախ զուր տեղը , յաճախ գաղտնօրէն , անձնագոհութեան և համակրանքի անդիմադրելի բաղձանքէ մը դրդուած : Ոչ ոք նաեւ իրեն չափ կրցաւ իր քմայքները , իր երազանքները հպատակացնել պատուազգածութեան , մեծութեան անխախտելի կանոններուն : Ոչ ոք այնքան աւելի աշխատեցաւ խղճմանքներու և սիրտերու վրայ ճնշելով , զանոնք իտէսլի վսեմ պաշտամունքին բերելու գործին մէջ : Ասանկով , Սիւլլի Բրիւտոմ իրականացուցած եղաւ հին օրերու բանաստեղծին սա երազը թէ՛ կեանքի մէջ մտաւորական մարդը պարտական է յաւէտ աշխատիլ .

Fidèle sans salaire à son cruel devoir

N'attendant rien du coeur , même le désespoir .

Այս օրականը (salaire) կամ աւելի պերճօրէն խօսելու համար , այս վարձքը ապագայ սերունդին կը վիճակի արժանապէս հատուցանել յիշատակին այս մեծ քերթողին ու խորհողին որ ահա վերջացուց իր ազնիւ ու բարձր պաշտօնը : Տակաւին չաա քիչեր կը ճանչնան Սիւլլի Բրիւտոմը և ոչինչ չպիտի գիտնան անոր վրայ և չպիտի ըսեն անոր մասին որքան ատեն որ անոր մէջ պիտի կարծեն նշմարել և փառանքանել միայն երկար ժամանակէ ի վեր ժողովրդականացած գողտրիկ պուէտը : Իր վարդապետութիւնները կեանքի փրկսովայութեան մէջ աւելի կ'արժեն սակայն իր քերթուածներէն և իր կեանքը դեռ աւելի կ'արժէ իր քերթուածներէն և իր վարդապետութիւններէն ժամանակը պիտի կարենայ լուսաւորել այս անրիժ և անարատ դէմքը՝ որ կը յամառէր առանձնութեան , ինքնամիտմութիւն և կէս մթութեան մէջ սքողուիլ , ապրիլ : Իր գերեզմանին վրայ երկու փառապսակներ պիտի միանան , բանաստեղծական դափնին և արդարութեան արմաւենին : Սիւլլի Բրիւտոմ մեծապէս արժանի է՝ այն անմահականութեան որ կը խոստացուէր զարեր առաջ իտէսլի սիրահարներուն , պատիւի դաշտին վրայ մեռնելէն ետքը .

Car l'immortalité , l'âme de ceux qu'on aime,

C'est l'essence du bien , du beau, du vrai, Dieu même

Et ceux-là seuls sont morts qui n'ont rien laissé d'eux !

Գամիլ շէմօնի մէկ գեղեցիկ ու սրտառու գրուածքէն քաղուած այս տողերը վայելուչ pendant մը չե՞ն կաղմեր այս էջերուն մէջ Մերութեան Պարսամեանի կողմէ Սիւլլի Բրիւտոմի վրայ հրատարակուած այնքան սիրուն յօդուածին :

ՏՕՄԻՆՕ

Ք Ա Ռ Մ Է Ն

L'amour est un enfant de Bohème . . .

Քառակն ետևած է շրթներուն բոսոր ,
«Քառակն» կը կոչեն զինքը համօրէն ,
Ո՛ր էր , չե՛մ յիշեր , ինչպէ՛ս եւ ո՛ր օր
Հոգիս կապուեցաւ իրեն ուժգնօրէն ,
Հրապուրուած կախարդ աչներէն ալուր :

Մազերն վիժանուս , ջրվեժի հանդոյն ,
Սեւարայր մեհախ , նուրբ ու քաւեային
Դեմքը քիտրակ , մուր է ու սժգոյն ,
Մա՛ւր է բողբոջուած սրտին հայելին ,
Քալուածքը պչոս , բոյ ու օրօրուն :

Աչներուն խորքէն երբեմն մոզական
Անուշ սրտմութեան բոլ մը կը քափի ,
Ու մերք խոյ , վայրա՛գ կայծեր խօլական
Նժդեհ գնչուի ցանկութեամբն առլի՛
Իրենց մէջ ցաւե՛ր քաղելու կ'երբան :

Նուրբ ու ոսկեծայր սիկառ կը ծըլտե՛
Երգով քրքումն օրրներէն կախած .
Բարակ ռունգերէն լուրք զիծը մուխե՛
Գորշ գայարումով կ'ելլէ օդայած .
Ու իր սրտմանուէր դեմքը կը զգուէ :

Մարմնաւորուած մուր Դադսնի՛նն է Քառակն .
Ո՛ր տեղ կը յանգի իր խոյանքներուն
Լուռ հանգրուանը միսքիւք , դիւքեղէն ,
Իր սիւսը ո՛ր կուրծք քնքած է իր բոյն ,
Եւ ո՛ր կը վառի իր սերն անօրէն . . . :

Ո՛վ քօւառուրիւն քախուն սերերուն ,
Սկեպտիկ արտին սէրը անքափանց ,
Յագուրդ չունի՛ս Դուն , կոյր՝ ու մօլորա՛ւն
Երբ փշրել կ'երբաւ եւ գաղտնիք անանց
Բոցեղ նայուածքիդ ներքեւ կայծկոյուն . . . :
Ո՛վ քօւառուրիւն քախուն սերերուն . . . :

ՀՐԱՆՏ ՆԱԶԱՐԵԱՆ

ԱՆՔՍԱՆՏՐ ՏԻՒՄԱ ՈՐԴԻ

[ԳՐԱԿԱՆ ՈՒՍՈՒՄՆԵՍԻՐՈՒԹՅՈՒՆ]

Բ. — Գ Ո Ր Ծ Ը

Ալեքսանտր Տիւմա Որդի մարդերու ստեղծիչ մը և զաղափարներու գրող մը եղաւ, բանաստեղծ մը և խորհող մը : Ան կրկին և կրկին ահաբեկեց իր ժամանակակիցներուն երեւակայութիւնը և ցնցեց, լուսաւորեց կամ չլացուց անոնց միաքը : Ինք մէկն է անոնցմէ որոնք խորունկ հեռք մը կը ձգեն իրենց ծնած հողին վրայ : Ինք մէկն է անոնցմէ որոնք երբեք չեն կորուսեր, կամ աւելի՛ մէկը անոնցմէ որոնք կը վերականգնան : Յարութեան կրօնական հինաւուրց աւանդութիւնը մէկն է ամէնէն խորունկ և ամէնէն արդար զաղափարներէն, զորս ունեցած ըլլայ մարդկութիւնը : Այդ աւանդութիւնը ճշմարիտ իրողութիւն մըն է, որ պարբերաբար կը հաստատուի և չոզայ մեր աչքերուն առջև : Իւրաքանչիւր գրական մեծ մարդու մահէն վերջը հակադրութեան շրջան մը կը բացուի իրեն դէմ : Զանքեր կ'ըլլան, կամ աւելի ճիշդը՝ քնական ձգտում մը կը տեսնուի իր արժէքը նուազեցնելու : Զինքը կը սլաքիկցեն, կը նսեմացնեն : Ասիկա հոգիին թաղումն է : Այս թաղումէն շատեր ա'լ երբեք չեն ելլեր : Ստոնք կեղծ մեծ մարդիկն են, մէկ օրուան կեանք ունեցողները, «անոնք որ միայն ժամանակ մը կ'ապրին», ինչպէս ըսած է բանաստեղծը : Ծշմարիտ մեծերը նորէն կը կանգնին : Անոնք երեւան կը հանուին առօր-քոսան ապրի վերջը, երբ նոր սերունդ մը մէջանդ եկած է : Այդ օրէն անոնք ճշմարիտ փառքին մէջ կը մտնեն : Յարութիւնն է աս : Այսպէս եղած է Շաթոպոխանի, Վիննիի, Լամառզինի, Վիքդու Իւկօի, Ռընանի և ուրիշներու համար : Ես կը հաւատամ թէ այսպէս պիտի ըլլայ նաեւ Ալեքսանտր Տիւմա Որդիին համար :

Մէկէ աւելի մարդիկ կային Տիւմա Որդիի անձին մէջ, և ինք չէ՛ անոնցմէ զորս կրնաս բանաձեւի մը մէջ պարփակել, ինչպէս սլաքիկ կարկանդակները կը ներփակեն նշանադրոշմի մը մէջ : Տիւմայի մէջ կար Ռոմանդիք մը, և կատարեալ, անթերի Ռոմանդիք մը, և հիմա պիտի հասկնաք թէ ի՞նչ ըսել կ'ուզեմ ասով : Իր մէջ, միեւնոյն ատեն, կար գործքի մարդ մը, մեթաֆիզիկ մը, վիճաբանութեան և գրապայքարի մարդ մը, կատարելապէս ուժգնախօս և մոլեգին : Կար նաեւ իրապաշտ մարդ մը, որ տեսնելու ձիրքը ունի և որ հաճոյք կը

զգայ զիտելէն, խիստ հետաքրքիր և խիստ կորովամիտ զիտող մը, թէեւ քիչ մը կարճատես և քիչ մը սահմանափակ հորիզոնով :

Եւ, ինչ որ գրեթէ իրեն առանձնայատուկ է, սա է թէ՛ ո՛չ մէկ տաեան չեմ տեսած որ իր անձին մէջ բովանդակած մարդերէն մէկը վճռապէս խղճած կամ նոյն իսկ մէկ կողմ նետած ըլլայ երկրորդը կամ երրորդը, ոչ իսկ շատ խորապէս գերազանցած ըլլայ միւս երկուքը :

Վիպական, մաքառող, իրապաշտ, Տիւմա Որդի այս ամէնը եղաւ գրեթէ առաջին վայրկեանէն, և այնպէս մնաց գրեթէ չարունակաբար և հաւասար չափով մինչեւ վերջը : Կարելի չէ Տիւմայի վրայ խօսիլ գլխաւոր, տիրապետող կարողութեան մեթոտով : Ճշմարտութիւն մըն է որ, տիրապետող, մայր կարողութենէ զուրկ են թէ՛ գրական խիստ մեծ մարդիկը և թէ՛ բթամիտները : Երկրորդ կարգի մարդիկն են — անոնք որ «տաղանդաւոր» կը կոչուին. — որ մէկ գլխաւոր կարողութիւն ունին : Բթամիտները այդ տեսակ բան չունին, իսկ գերազանց մարդիկը գերազանց են միայն անոր համար որ քանի մը գլխաւոր կարողութիւններ ունին :

Նախ վիպական մարդն էր որ երեւցաւ : Բայց, ինչպէս ըսի քիչ մը վերը, արդէն կատարեալ էր : Տիւմա Որդի իւր վիպական ունէր ո՛չ միայն հրաշալի բաներով վառուած երեւակայութիւնը, ինչպէս Տիւմա Հայր, այլ և գերերգական զգայութիւնը, որ ամէն ճշմարիտ վիպականի կարկառուն կնիքներէն մէկն է. ոչ միայն վիպական էր (Romantique), այլ և վիպային (Romanesque), ինչ որ կատարեալ վիպական ըլլալ կը նշանակէ. և կը սիրէր ամբօրը հաղորդակից ընել իր սիրտի ցաւերուն, ինչ որ նմանապէս մէկ բնորոշ գիծն է իր նախընթաց սերունդին : Այս ամէնէն ծնաւ Գաւեղիսգարի Տիկիկնը, որ, տառապելէ եղբրերդ մըն է, կամ վիպային տառամ մը, կամ բեմին համար պատրաստուած մտերմասցութիւն մը, — ինչպէս որ կ'ուզէք : Իբր այս՝ Գաւեղիսգարի Տիկիկնը կատարելապէս կը պատկանէր վիպական թատրոնին և աղջիկն էր Antonyի : 1852ի «լուսաւորուած հանդիսատեսը» կրնայ ըսած ըլլալ. «Ներկայացման պահուն լացի : Ուրեմն այս երիտասարդը շատ տաղանդաւոր է : Բայց ուշ մնացած է : Gabrielle ու, որ ձանձրալի է, բայց նորութիւն մըն է և թուական մը կը բանայ, Օժիէ երեք տարի առաջ իրապաշտ, և մանաւանդ հակա-վիպական թատրոնը հիմնեց, եւ այդ թատրոնին կը պատկանի ապագան» :

Հանգիստտեսը կրնար իրաւունք ունեցած ըլլալ, բայց երբեք իրաւունք չունի հիմնական տեսակէտէն : Եղբրերգական տառամին քով, Գաւեղիսգարի Տիկիկնն մէջ ամբողջ իրապաշտ տառամ մը կայ : Եւ այդ տառամը կը ներկայացնեն սա երկրորդական անձերը, որոնք այնչափ լաւ նկարուած, այնչափ ճիշդ նմանցուած են հեղինակին կողմէ : Տիւմա

կը պատմէ թէ՛ Էմիլ Օթիէի ցուցուց իր թատերախաղը, անոր հաւանութիւնը ստանալու համար և թէ Օթիէ պատասխանեց. «Կատարեալ, ընտիր»։ Սէն-Կոտանսի տիպարը պատուական է»։ — «Ասոր վրայ, կ'աւելցնէ Տիւմա, տեսայ որ Էմիլ Օթիէ հազիւ կ'իսովին բացած էր ձեռագիրը»։ Այս պարագան ուրիշ ամէն բանէ աւելի լաւ կերպով կ'ուպացուցանէ թէ Օթիէ կարդացած էր ձեռագիրը։ Բայց ամէնու'ն պէս ըրած էր։ Ձեռագիրին մէջ տեսած էր միայն ա'ն ինչ որ համապատասխանէր իր խառնուածքին։ Միջին դասակարգէ, հարազատ, իրականութեամբ տրոփուն տիպար մը, զոր առջի օրը տեսած էր փողոցը, աւելի ճշգրիտ և աւելի կարկառուն դիմադժութեամբ, կը վերադառնէր ձեռագիրին մէջ. — ահա ինչ որ Էմիլ Օթիէի աչքին զարկած էր և պէտք էր զարնէր։ Վիպական Տիւմային կ'ընկերանար արդէն իրապաշտը, որ անկէ ետքը երբեք չպիտի ձգէր զինքը։ Նմանապէս՝ Diane de Lys-ի համար։ Վիպային պատմութիւն մը աս ալ, կ'ընդունիմ, — առեւանդութիւն, յախուռն ճամբորդութիւններ, նշանացի հաղորդակցութիւններ՝ պատուհանէն, թակարդ, և այլն։ Աղէ՛կ, բայց Դօբէնը կայ, արուեստին Պօհէմը։ Օթիէ պիտի ըսէր. «Կատարեալ, ընտիր»։ Դօբէնի տիպարը պատուական է»։ Մինչեւ այն ատեն Տիւմա խիստ վիպական վիպային մըն էր, կամ խիստ վիպային վիպական մը։ Միշտ այդպէս եղաւ։ Կը տեսնէք Այսօրեւ Ջաւալին մէջ վիպերգը հրապուրուած աղջկան, զգայական պատմութիւնը Քլարա Վինեօի, և մանկութեան յիշատակները, և յետոյ արագահաս բախտաւորութիւնը ապօրէն զաւկին, և երիտասարդ հիւժարտաւոր միլիտնատէրին դրուագը, որ փարթամութիւն մը կը պարգեւէ՝ դեռաւոր պիտակին։ Չուտ վիպականութիւն, քիչ մը թանձր, նոյն իսկ։ Երբ ձեռք առնենք *L'amie des Femmes*ը, *La Princesse Georges*ը, *La Femme de Claude*ը, *L'Etrangère*ը, մեր աչքին առջեւ կ'ունենանք 1840 ի վիպականութիւնը իր լրութեանը մէջ, — զուտ մեղսաւոր, բոլորովին քմածին և սանձարձակ երեւակայութեան դործ, քիչ մը միամիտ, ուր մթին մեքենայութիւններ իրարու կը հիւսուին, ուր հրէշային դաւեր կը նիւթուին, ուր արտակարգ արկածախնդրութիւնները կը կուտակուին, ուր միլիտնները հեղեղներով կը հոսին և ուր կարծես արձագանդ մը կայ Մոնթե Քրիսթօն։

Պէտք է ցաւիլ ասոր համար։ Ամենեւին։ Երբ մարդ մը մէկէ աւելի անձեր ունի իր վրայ, յոռեգոյն բանը զոր կրնայ ընել՝ անոնցմէ մէկը կամ երկուքը սպաննելն է։ Ատիկա մէկէ աւելի զաւակներ ունենալու կը նմանի. պէտք է սնուցանել ամէնքն ալ։ Երբ չհասնէ, զիտէք, երբ մարդ միայն մէկ զաւակ ունենայ, կը շփացնէ զայն։ Եւ յետոյ, չէ՞ք տեսներ թէ այս վիպային «Ժահր»ն է որ անտարակոյս խաթարած է մէկ քանին Տիւմայի դործերուն, ուր շատ մը խենթութիւններ

ըրած է, որոնք սակայն ամէնուն տուած են ա'յն յանկուցիչ հանգամանքները զորս ունին : Ինչո՞ւ համար Օթիէ երբեք հաճելի չէ եղած կ'իններուն : Որովհետեւ երբեք վիպական չէր : Հմայք, — ահա ինչ որ կը պակսի Օթիէի մեծ Թատրոնին, — ամէնէն հաստատուն, ամէնէն նուազ խառնակ Թատրոնը, որ տեսնուած ըլլայ Մօլիէրէն ի վեր և ամէնէն աւելի տպրելու ապահովութիւն ունեցողը և որ սակայն չունէր կախարդական հրապոյրը : Տիւմա ունէր այդ հմայքը : Ամէն երեւակայութիւն թօթափած չէր : Թէև կը հաստատէր թէ թատերախաղի մը մէջ միայն տրամաբանութիւն պէտք է դնել, ինք երկու երեք բան ալ աւելի կը դնէր և չա'տ կարեւոր բաներս Ագէլէ՝ իր յաջողութիւնները, որոնք եթէ աւելի մեծ չէին, գոնէ սուելի ջերմ, աւելի տենդագին էին, քան իր հոյակապ մրցակիցին յաջողութիւնները :

« Մարդը սառ է ճշմարտութիւններուն հանդեպ . հոռ՝ ստոքիւններուն համար » :

Հապա կի՞նը :

Տիւմա Որդիի ընդգրկած այս անմեռ վիպականութենէն է որ ծնաւ այն եղական խորհրդագրածութիւնը (mysticisme) որ այնչափ ապշութիւն պատճառեց ատեն մը : Միսդիքականութիւնը վառ երեւակայութեան տէր անձերու կրօնքն է : Ողջմտութիւնը միսդիքականութիւն չունի : Վիպական խառնուածքները չեն դոհացած կրօնասէր ըլլալով . միեւնոյն ատեն միսդիքներ եղած են, կամ աւելի ճիշդ՝ միսդիքականութեան մէջ ինկած են, առանց կրօնքի մէջ մտնելու : Տիւմա քրիստոնեայ չէր և իր հոգիին ամբողջ մէկ կողմը բաց էր խորհրդաւորին առջև . . . Ինք Աստուածաշունչը կը կարդար տեսակ մը նուիրական զարհուրանքով և հեշտաւէտ ցարսուռով : Բնադրով այս խորունկ բաներուն ամէնէն մթամածին և ամէնէն նորանշանին կը հասկէր : Յովհաննու Յայտնութիւնը տեսակ մը դիւթանքով կը յանկուցանէր զինքը : Այդ տպաւորութիւններէն քանի մը հետքեր մնացած են այն բարոյական ֆանդէզլիներուն մէջ, ուր ինքզինքը թող կուտար մոլորելով, L'Homme-Femmeին մէջ, և ուրիշ կախարդադիրքերու, որոնց մէջէն յանկարծական և փառաւոր նշոյլն'ը կ'անցնին, նաև իր քանի մը թատերախաղերուն մէջ, ինչպէս La Femme de Claude և L'Etrangère, վերջապէս մէկ քանիին մէջ այն շիթթեցնող յառաջաբաններուն, որոնք յաճախ ուրիշ բան չեն, եթէ ոչ քերթուածներ, իր երեւակայութենէն, խանդէն, զմայլանքի սկզբնաւորութիւններէ, բառերու տենդէն յափշտակուած բանաստեղծի մը ցնորանքները, յառաջաբաններ, որոնց նմանը երբեք չէ գրուած, և, ո'չ մէկուն խորհուրդ պիտի տայի որ դրէր, յառաջաբաններ՝ որոնց համար կարելի է ըսել թէ պահանջուածին չափ բանաւոր, տրամաբանական, պայծառ չեն, ոչ ալ ապացուցական՝ հակառակ ապացուցութեան արտակարգ միջոցի

մը . բայց կարելի չէ յիշատակել թէ հրաշալի են , ինչ որ դարձեալ բան մըն է :

Այս խելայեղ վիպականին քով կը գտնուէր վիճաբան մը , մաքառող մը , մարդ մը՝ անվեհեր բռնուն վիճաբանութեան մէջ և յամառ՝ յարձակումի , պատասխանի և հարուածի մէջ : Մանաւանդ որ , կը քաւէր տեսնել զինքը , իր զինուորի գնացքով , իր ըմբիշի ուսերով , իր զօրապետի պիսերով և գլխու խրոխտ բռնուածքով : Պիւֆօն մառնչալի մը կերպարանքը ունէր . Տիւմա Որդի՝ գնդապետի : Մանաւանդ որ դարձեալ , իբր պայքարող գործի սկսաւ : 1848ին ամբողջ լրագրական պայքար մը մղեց մոլեգին խանդով եւ աւիւնով , Բասանեաքի եւ Ռօշֆօրի դրութեամբ : Ինչ որ եղած էր իր սկզբնաւորութեան միջոցին , նոյնը եղաւ միշտ , հազիւ քանի մը զինադադարներով : Թատրոնին մէջ , իր մաքառումը եղաւ թիկեր մէջտեղ դնելու և զանոնք բոլոր ուժովը պաշտպանելու գրեթէ յարատեւ հոգը : Մի՛ մոռնաք բնաւ որ եթէ ասիկա թատերական արուեստին մէկ ձեւն է միայն , թերեւս ամէնէն կենդանի ձեւն է : Մի՛ մոռնաք թէ՝ Մոլիէրի թատերախաղերուն կէսը մասնաւոր նիւթերու ջատագովութեան նուիրուած խաղեր են (pièces à thèse) , ըլլալով միեւնոյն ատեն մարդկային հոգիի ուսումնասիրութիւններ : Բնաբանով թատերախաղը (à thèse) չէ որ գէշ է , այլ ա՛յն թատերախաղը՝ որ ուրիշ բան չէ , եթէ ոչ չոր թեզ մը : Մեծ տարբերութիւն կայ երկուքին միջեւ : Տիւմա պայքարեցաւ , պաշտպանեց , քարոզեց և վարդապետեց թատերաբեմին վրայ , անհանդարտ և հետ խանդով մը : Թեզ կայ Կիսաշխարհին մէջ , թեզ՝ Դրամի խնդիրին մէջ , թեզ՝ Ապօրեւ Ջաւախկին մէջ , թեզ՝ Տիկիւն Օպոլի Դադախարընի մէջ . . . բայց չկայ գործ մը զոր յիշել պէտք չըլլայ , եթէ կատարեալ ըլլալ ուզենք : Այդ միեւնոյն ռազմական բնազդին ուրիշ մէկ կողմին վրայ կ'ուզէի ուշադրութիւն հրաւիրել պահ մը : Տիւմա վիճաբան մըն է ա՛յն մտքով թէ մոլեգնօրէն կը պաշտպանէ թեզ մը՝ որ ընդհանրապէս յանդուգն է , և նոյն իսկ առեղծուածային , իր գրուած ժամանակին համար : Բայց այնպէս է մանաւանդ անոր համար որ տանէն ինը համեմատութեամբ՝ իր թատերախաղը պայքար մըն է զոր կը բանայ իր հանրութեան դէմ , մարտակոչ մը զոր անոր երեսին կը նետէ մրցորդի մը վայել քաջութեամբ : Այն պարոնները՝ որոնք կը հաւատան տակաւին թէ գրականութիւնը մարդկային ընկերութեան տրամադրութիւններուն արտայայտութիւնն է , քիչ մը պիտի խաբուին , եթէ , 1930ին ատենները , ուզելով հասկնալ թէ ի՛նչ էր Ֆրանսայի հանրային մտքին վիճակը 1870ին , ջանասիրութեամբ պրպտեն Տիւմայի գործերը :

ԱՌԱՋԻՆ ԱՆՁՐԵՒՆԵՐԸ

Տրսին ու հանդարտիկ անձերը, որ յամբողջ կը բաժնորշուին զարգացման երկինքէն, քերտ հաւաքածներով կը զարնէ պատմահանգրուան ապակիին, կարծես զիս կանչել ուզելով. մեղմ ազմուկ մը միայն կը հառնէ ան, եւ սակայն. ամէն մէկ կաթիլին անկումը սրտօրէն ձայն կու տայ սիրտի մէջ. երբ վառարանին մօտ նստած, յոգեւոր անոր վայսակալին կը բնականաբար, հիւսիքով խորհիկ մը վրայ կը չորցնեն վտուցին ու ակօսին բանձը ու առողջարար տիպի, միօրինակ անձերը, միտք կը բաղէ մեղմազանք անընթացի մը մէջ եւ կը խորհիմ. Պէտք է մեկնիլ : Առնուի, պարտականութիւն վրայ կը բօքուէ իր խոնարհ ծածկոյթները : Այս գիշեր, իրաւունք ծառեր, խաղալու մրցողութիւն մէջ կը սարսուռան, անոր քերտուն առաջին բարեփոխման տակ, ու հիմա ալ, անձերին ու մտաւախողին հետ խաղաղիկ բաղձուրիւն մըն է եկեր Արեւմտեան կողմէն : Ամէն բան համար է : Գեղնած տները, առանց երգելու կ'իյնան ծառուղիներուն մէջ. անասուններ, համակերպած, կը լսեն. անձերէն զայս ուրիշ բան չլսուի. եւ այս քնդհանուր լուսինը կը նկատ շրջաններուն ու միտքի վրայ : Բնաւ բան մը չընտելու փափաք կ'ունենան : Միակ մտածում մը ունիմ. այն է թէ պէտք է մեկնիլ : Օ՛հ, մրուրիւնը, անձերը ու զուրք չեն որ կը վարեն զիս : Գիւղը հանելի է ինծի, նայն իսկ երբ ալ չի ժպտար ան : Կը սիրեմ զանկաւ. որովհետեւ կը սիրեմ զանկաւ : Մեր սիրելիները, նուա՞ղ սիրելի են մեզ, իրենց տնայնակները մէջ : Ո՛, դժուար կու գայ ինծի ձգել իր պարտականութիւնները ու իր պատասխանները : Ի զուր կ'ըսեմ ինքզինքն թէ, Բարիքի մէջ կրկին պիտի գտնամ բարեկամ եղբայրներուն հաղորդակցութիւնը, վարպետներուն վայելչազնոյ՝ աստղաւորները ու բոլոր պատկերները այն արուեստներուն՝ որոցմով կեանք կը պնդագործուի. ցաւելով պիտի բաժնուիմ ծառերու այն հովանաւոր ուղիքէն՝ ուր ման կու գայի ռսանաւորներ կարգաւոր, պզտիկ այն պարտականութիւն՝ որ կ'երգէր ամենապզտիկ նովէ մը ազդուելով, խոսք կաղնիքէն՝ որ կը բրգանար արօտալայրի մէջ՝ ուր կովերը կը հարակէին, առուակի մը եզրը երկարող սնամէջ ուտենիներէն, եւ պզտասաններու մէջի այն համբէն, որուն ծայրէն լուսինը կը ծափէ. ցաւելով պիտի բաժնուիմ տներուն ու երկինքի մայրախան այն վերահիւնէն՝ որուն մէջ այնչափ լաւ ու այնչափ դիւրաւ կը գնացնէ մարդ բոլոր ցաւերը :

Թարգմ. 2.-Ս.

ԱՆԱԹՈՒ ՅՐԱՆՍ.

Մ Ո Մ Ե Ր Ը

Ժամուն հիւղ դրկից փառերուն վրան,
Ոտերուն հովը խաչափառերուն,
Վրսի տնայնակ, զո՛ւր, կը սարսուռան,
Աղօս ու տնայնակ, առկայծ, օրուն :

Սնունց տարներ, քիչ մը անդիմով,
Ապաւառի խոր խորներով վառում,
Կ'անդրեմ, տնայնակ, ներսիկով սրտով,
Բանի մը կիներ, լուռ, բազմատարած :

Կարգուն ծրկալոյ, յանգաւորի պէս,
Միտքի, բարեպաշտ, աղապատմով,
Մոմի բոց լեզուին յանձնելով, կարծես,
Մեղքերն իրենց մութ, սեւ, հոգեխառով :

Ժամուն հիւղ դրկից փառերուն վրան,
Ոտերուն հովը խաչափառերուն,
Նիստ տնայնակ, զո՛ւր, կը սարսուռան,
Արցունքով համէս, առկայծ, օրուն :

ՉՐԱՆԴ ՎԱՐԴԱՊԵՏԵԱՆ

ԱՅՍՕՐՈՒԱՆ ԱՇԽԱՐՀՄԱՐԸ

Այսօրուան Աշխարհաբարի ուսումնասիրութեան հարցին մէջ առաջին խնդիրն է զիտնալ թէ՛ պե՞տք է զուտ, անխառն աշխարհաբար գրելով նշանացներ, խօսուած ու գրուած լեզուն, թե ոչ պե՞տք է, աշխարհաբարին վրայ աւելցնելով նաեւ հին գրաբարի կանոններ ու ասացուածներ կազմել նոր գրական լեզու մը : Մեր կարծիքով, պէտք է զուտ, անխառն աշխարհաբար գրել, որովհետեւ մեր այսօրուան աշխարհաբարը ա՛լ ասացած է լեզուական անանկ որոշ կազմակերպութիւն մը, որ անիկա ա՛լ եղած է ինքնուրոյն, առանձին լեզու մը, նիւնտովին անշատ հին հայերէնէն կամ գրաբարէն, Մեզի՛ հետ և նոյն իսկ մենէ՛ առաջ շատեր ըսին ու կրկնեցին ասիկա : Շատեր ալ աշխարհաբարի տնտնով օրէնքներ, կանոններ առաջ բերին, բայց բացարարով մը չը գտնուեցաւ թէ՛ աշխարհաբար ըսուածը ի՞նչ էր . ի՞նչ հասկնալու էինք անով . ո՞րն էր անոր բուն ճշգրիտ սահմանը [*] : Հանդիպեցանք աշխարհաբարեանի մըն ալ, որ ուրիշներու եւանցերը, շոյերը քննադատող յօդուածին մէջն իսկ, գործներ [**]

[*] Մեր աշխատակիցին ուսուցչութեանը կը յանձնենք այս մասին մեր երեսօտակութիւններ 1904-05ի Մասիսներուն մէջ, Աշխարհաբար Հայերէնը խորագիրով, ուր օտա իսկ բան ըսուած է արդի Աշխարհաբարը վերաւոր : Նոյնպէս 1907 թիւ 5 Մասիսի նախադրուածը, եւ ուրիշներ :

[**] Ինքնեւան կ'ակնարկէ Արեւելի յօդուածագիր ծանօթ բանասէր-գրականին մը, եւ կը պահանջէ որ՝ գործը գործնէի վախճալի, ինչպէս չենք ըսեր զայն, այլ զանոնք : Երաւացի է զիսուողութիւնը, բէեւ գործը մեծ մեղան. չու՛մ մը չըլլայ դեռ մահուր աշխարհաբարի դէմ :

Խմբ. Ծան.

գործածեց, առանց ասկայն բացատրելու մեզի, թէ ի՞նչ պատճառով կամ ո՞ր սկզբունքով ուրիշներու եւանցերը, շոյերը գրաբար կ'ըլլային, և ի՞ր գործները աշխարհաբար : Աշխարհաբարի մասին որոշ զաղափար մը չ'ունենալնէս և տեսակ մը խարխալումով քալելնէս առաջ կու գայ ապահովաբար, աշխարհաբար անունով գրուած այսօրուան Հայ լեզուին մէջ տիրապետող անօրինակ անխիակերպութիւնը : Ամէն զրոյ աշխարհաբարի մասին իրեն յատուկ կարծիք մը, համոզում մը զոյացուցեր է և այդ համոզումին համաձայն գրելով, լուսագոյն աշխարհաբարը գրած ըլլալ կը կարծէ : Ամէն բանէ առաջ պէտք է, անհրաժեշտ է ուրեմն զիտնալ թէ ի՞նչ է աշխարհաբարը և մասնաւոր որոշել թէ ո՞րը պե՞տք է ըլլայ մեր գրելիք աշխարհաբարը, որպէսզի ատով կարելի ըլլայ ունենալ որոշ ուղղութիւն մը, որ իբր սպասելով criterion, ծառայէ միօրինակութիւն հաստատելու լեզուին մէջ, ճշդելով, սրբագրելով անոր դէմ գործուած ամէն սխալ կամ անճիշդութիւն : Առանց մոռնալու լեզուներու ծագումին պատմութեանը մէջ, կարելի է համառօտ կերպով ըսել որ՝ աշխարհաբարը միեւնոյն միջավայրին մէջ բնակող և լեզուական ներքին ու արտաքին միեւնոյն ազդեցութիւններուն տակ գտնուող ժողովուրդի մը ի՞ր ստօրեայ պէտքերուն համար շինած, իստած լեզուն է : Միեւնոյն ազգութեան պատկանող ժողովուրդներ տարբեր միջավայրերու մէջ և տարբեր ազդեցութիւններու տակ ապրելնուն հետեւանքով, կրնան ունենալ իրարմէ տարբեր աշխարհաբարներ (խօսուած լեզուներ), որոնք կ'ըլլան կամ մայր լեզուի մը աղաւաղումները, կամ մայր լեզուէն անջատ, ուրոյն լեզուներ : Ասիկա բացարձակապէս ճշմարիտ է նոյն իսկ այսօրուան քաղաքակիրթ ժողովուրդներուն համար, հակառակ անոնց իրարու հետ շփումի և հազորակցութեան մէջ մոռնալու մասին ունեցած ամենամեծ դիւրութիւններուն : Այսպէս, Ֆրանսա, Անգլիա, Դերմանիա և այլն ունենալով մէկտեղ ազգային լեզու (idiome) մը, անոնց մէջ գրեթէ ինքնաբանիչ գաւառ ունի իրեն յատուկ խօսուած լեզու մը, աշխարհաբար մը (dialecte) որ միայն նոյն գա-

ւառի բնակիչներուն կողմէ կը խօսուի ու կը հասկցուի և որ օտար է այդ գաւառը չը բնակող որ և է ազգայինի համար : Այսպէս է նաև մեր լեզուին , հայերէնին համար : Այսօրուան հայերէնն ալ հին հայերէնէն կամ զրաբարէն ուղղակի սերած ըլլայ կամ ոչ (յայտնի է թէ այս մասին լեզուաբաններու կարծիքները կը տարբերին) անիկա իր բառական , բերականական , շարդասական յատուկ կազմակերպումիւնովը եղած է անշատ լեզու մը , որ սակայն ինքն իր մէջ տարբերութիւններ կրած է միջավայրէ միջավայրի Այսպէս , զխաւտարար ունինք Արեւմտեան (Թուրքահայերուն լեզուն) և Արեւելեան (Ռուսահայերուն լեզուն) հայերէնները կամ գաւառաբարբառները (dialectes) և մանաւանդ Արեւմտեան գաւառաբարբառին իր մէջ ունեցած ճիւղատրոնները (Պոլիսի , Իզմիրի , Ուլնիսի , Մուշի , Վանի և այլն գաւառաբարբառները) : Ասոնց ամէնքն ալ հայերէն են , հայերէն աշխարհաբարներ (dialectes) որոնց ամէնքն ալ Հայ ազգին զանազան հատուածներուն կողմէ զանազան միջավայրերու մէջ կը խօսուին , բայց որոնց և ոչ մէկը կրնայ նկատուիլ իբր Հայ ազգային լեզուն (idiome) քանի որ չունինք տակաւին ամէնուն կողմէ ընդունուած որոշ ու միօրինակ լեզու մը զոր կարելի ըլլայ ներկայացնել իբր Հայ ազգային լեզուն , ինչպէս պիտի ներկայացնէին , օրինակի համար , ֆրանսերէնը , անգլերէնը , գերմաներէնը և այլն իբր ազգային բացարձակ ու միօրինակ լեզու : Ըսինք արդէն , որ ամէն Հայ զրոյ լեզուական ինդիքի մասին աւելի կամ պակաս գիտական , աւելի կամ պակաս ընդունելի իրեն յատուկ համոզում մը ունենալով , այդ համոզումին համաձայն կը զրէ , որով կարելի է ըլլար երկու գրող զանել [*]

որոնք հետեւած հպատակած ըլլան միւսոյն օրէնքներուն , կանոններուն : Արդ , երբ կ'ուզուի այս անկերպարան , անմիօրինակ վիճակին վերջ մը տալով հատուտել ազգային միօրինակ լեզու (idiome) մը , հարկ կ'ըլլայ զիսնալ թէ ի՞նչ տեսակ ընտրութիւն պէտք է ընել և Պէ՞տք է ներկայ աշխարհաբարներէն (գաւառաբարբառ) մէկը ընտրելով , ընդունիլ զանիկա իբր ազգային լեզու , թէ ոչ պէ՞տք է այդ աշխարհաբարներուն ամէնէն ալ մէյմէկ բան առնելով կազմել նոր լեզուն . և կամ պէ՞տք է աշխարհաբարի մը վրայ զրարարի կանոններ ալ տեսլցնելով կազմել զանիկա : Մեր կարծիքով պէտք է ներկայ աշխարհաբարներուն (գաւառաբարբառ) ամէնէն ծաղկածը , յառաջացածը առնել և զանիկա օրուան գրական , գիտական և ուրիշ պէտքերու համաձայն լեզուաբանական ուղիղ ու հարազատ միջոցներով ամէն օր ալ աւելի ծաղկեցնել , զարգացնել , Այսպէս եղած է հին հայերէնի համար , երբ այն ատենուան աշխարհաբարներուն ամէնէն ծաղկածը , Տարնի գաւառաբարբառը ընդունած են իբր գրական լեզու , որով անիկա եղած է նոյն ատեններու Հայ ազգային լեզուն (idiome) : Այսպէս եղած է նաև ֆրանսերէնի համար , որ Ժ.Բ. դարու աշխարհաբարներուն ամէնէն զարգացածը , հիւսիսի գաւառաբարբառն է (langue d'oïl) և որ եկած եղած է դասականներուն հոյակապ լեզուն : Այսպէս եղած է նաև առհասարակ ամէն ազգային լեզուի համար : Այսօրուան հայ աշխարհաբարներուն ամէնէն ծաղկածը , զարգացածը կասկած չը կայ որ մայրաքաղաքին , Պոլիսի գաւառաբարբառն է :

[*] Իր հաւատարմի ու համարիս Աւստրալիայի հանաչողութիւնը ունեցող երիտասարդ գրողներէ մէկ մասին մէջ՝ լեզուական մեծ անջատում մը չի տեսնու , եւ անոնք ա՛յնչափ տնխոսական նոյնութեան մը համաձայնած են , ամենէն նուրբ մանրամասնութիւններու իսկ մէջ ,

որ իրենցմէ մէկուն գրածը կրնայ ուրիշ մը ստորագրել առանց առաւելութեան : Օրինակի համար , Աւստրալիայի զուտնութեան « լեզու »-ի մասին Վարաճի լեզուն կրնան անպայման ստորագրել Տօֆ. Տ. Սեփանեան , Տօմիս և Պարսամեան . եւ փոխադարձաբար :

Խմբ. Ծան.

Արդէն Պոլիսի աշխարհաբարն է որ իր լաւագոյն կազմակերպութեանը շնորհիւ, զրեթէ անգիտակից կերպով ընդունուած է իբր արեւմտեան Հայերու ազգային լեզուն (idiome) : Միայն թէ անիկա տակաւին շատերուն կողմէ կը զրուի խառնակ ու անհարազատ կերպով : Պէտք է որոշել ուրեմն, թէ ո՞րն է Պոլիսի աշխարհաբարը և թէ ո՞ւր պէտք է փնտռել զանիկա բնորոշող օրէնքները, կանոնները :

ԱՐՄԵՆԱԿ ԻՆՃԷՍԱՆ

[Փաստաբան]

Այն պահուն՝ ուր Մաւիսի մէջ ընդարձակօրէն կը ներկայացնենք Ալեքսանտր Տիւսն Որդիի Կեանքը եւ Գործը, կը հրահարակենք իւր աւելիովը այժմեացած Հայր Տիւսնի հետեւեալ գլուարը էջը:

Կ Ա Տ Ո Ւ Ս

Տը Լուէսմ փողոցը կը բնակէինք և Միզուֆ անունով կատու մը ունէինք: Այս կատուն իր կոչումին չէր կրցած հասնիլ. շուն ծնելու էր :

Տը Լուէսմ փողոցէն մինչեւ ՍէնՊ-Մորէ փողոցի զբառնեակա երթալու համար կէս ժամ պէտք էր. ամէն առտու ժամը իննուկէսին կը մեկնէի, և ամէն իրիկուն հինգուկէսին կը վերադառնայի: Ամէն առտու, Միզուֆ զիս մինչեւ Վօփիւր փողոցը կը տանէր: Ամէն իրիկուն, Միզուֆ փողոցը կը սպասէր ինծի: Ատոնք էին իւր սահմանները:

Եւ ինչ որ ամէնէն շահագրգիռն է, սա է թէ, այնօրերը, ուր դիպումսով, որ և է պարագայ մը արգելք պիտի ըլլար որդիական պարտքս կատարելու, և չպիտի կարենայի տուն երթալ ընթերցու, ի զուր դուռը կը բանային Միզուֆի առջեւ: Միզուֆ, պոչը խաճող օձի մը պէս, իր բարձին վրայէն չէր շարժեր: Մինչդեռ ընդհակառակը, տուն գալիք իրիկուններս, եթէ մոռնային դուռը բանալ, Միզուֆ դուռը կը ճանկուէր մինչեւ որ բանային:

Ասոր համար մայրս կը խենթենար Միզուֆին վրայ, իր օղաչալը կ'անուանէր զայն: «Միզուֆ իմ աղէկ ու գէշ օրերս ցոյց

կու տայ, կ'ըսէր պաշտելի կինը. բու եկած օրերդ՝ օղը պայծառ է ինծի համար, քու չեկած օրերդ անձրեւոտ է»:

Խեղճ մայրս, և կը մտածեմ թէ այս սիրոյ զանձերը կորսնցուցած օրդ միայն կը նշմարես թէ որչա՞րի չես կրցած անոնց արժէքը ճանչնալ. սիրած էակներդ կորսնցուցած ատենդ է որ կը յիշես թէ կրնայիր աւելի յաճախ տեսնել զանոնք, և կը ցախիս բաւական տեսած չըլլալուդ համար:

Ուրեմն, Տը Լուէսմ փողոցին մէջտեղը կը տեսնէի Միզուֆը, այն տեղը, ուր Վօփիւր փողոցը կը սկսի, հոն երկու ոտքին վրայ նստած, աչքերը տ'Աստ փողոցին ծայրը ուղղած: Հեռուէն հեռու զիս տեսածին պէս, իր պոչը կը սկսէր տալայատակին զարնել. յետոյ քանի՜ մօտենայի, Տը Լուէսմ փողոցին բոլոր զիծին վրայ աչէն ձայն կը պտղտէր, պոչը վեր տնկած և կռնակը ուռնցուցած: Տը Լուէսմ փողոցը ոտք կոխածիս պէս, ծունգերուս վրայ կը ցատկէր շունի մը պէս, յետոյ ցատկատելով և տաքը քայլը մէյ մը ետին դառնալով, տունին ճամբան կը բռնէր: Տունէն բաւական քայլ ասդին, վերջին անգամ մըն ալ ետին կը դառնար ու սրաջուռ ներս կը մտնէր: Երկու վայրկեան ետքը, կը տեսնէի որ մայրս դուռին առջև կ'երևար:

Երանելի՜ երեւոյթ, որ անհետացաւ յաւիտենապէս, և որ սակայն կը յուսամ թէ կը սպասէ ինծի ուրիշ դուռի մը առջև:

ԱԼԵՔՍԱՆՏՐ ՏԻՒՍՆ

Ստացանք ծանօթ հրտպարակագիր և Մանգումէի խմբագրատեա Բասիմի հեղինակած նոր գիրքը, **Տաւնէն Ներս**, որ կը խտացնէ անշատ զբառոքները հեղինակին, ընտանեկան, ընկերային և անտեսագիտական նիւթերու վրայ, այն ժողովրդական և ամէնէն ուսմիկին իսկ դիւրամատչելի լեզուով, զոր Բասիմ սիրցուցած է իր ընթերցողներուն: Բասիմ, որ ժողովրդական գրողի լայն համբաւ մըն է շինած, իր այս հատորով ժողովրդական բարոյական դասերու հոյլ մը կը ներկայացնէ ընթերցողներու, դիւրամատչելի զինով իր գրքովովը, յանձնարարելի գրասէրներու:

Շ Ա Ռ Լ Կ Է Ռ Է Ն

Կաշկանդող ցատումներու և հոգեկան նոպաներու տակ հասնող սպի հոգի մը , որ իր դեռատի տարիքը դիմաւորող խուճուճ օրհասի տաղանային դէմ կուռելով կը բողբոջէ : Ֆէռնան Պարտէն՝ իմաստասիրական ու զրական կիսամեայ հանգէսի մը յօդուածագիրը , ուսումնասիրութեամբ մը ու յիշատակներու խուզարկութեամբ Կէռէնի վրայ , ներբողականի մը ստրկական ուրուագիծը չէր որ ըրաւ , այլ խամրող ծաղիկներուն մէջէն շուշանի անմեղ հոգի մը վեր առաւ ֆրանսական զրական դաշտին մէջ : Շառլ Կէռէն բնութեան աւանդապահը մնացած , զիտէր թէ պատրուան առաւտը՝ իրեն համար մայրամուտքի և աշունի մը լուսնէմը պիտի բանար : Կէռէն որ դժնիկ երեւակայութիւնով տողորուած , կենսաւոյզ տարիքին պահն էր անցուցեր , հիմակ յափրացողի նման ամէնէն թախմտոտ յուշերը վեր առնելով ընծերցողին սիրտը կը կոծաղեն : Իր աղի հոգին , անէանքի մը մէջ ընկուզուած , նաւախոճեալի մը մշտտուն և անաբժնական նուազանքին պէս , նաւահանգիստի մը խորշը մնացած էր , առանց ակնկալելու աղաւառար փարոս մը , Իր Ma tâche expire avec le jour քերթուածին վերջի բառեակները կեանքի խորունկ հոգեբանութիւն մը կը ցոյցանեն : Կէռէնի մասին , Je Sais Toutի խմբագրութիւնը առ տողերը կը նուիրէ . Ան մէկն է նոր սերունդին ամենակատարեալ բանաստեղծներէն : Իր բանաստեղծութիւնները պիտի ապրին , ինչպէս՝ Le Sang des Crépuscules, Le Cœur Solitaire, Le Semeur de Cendres և L'Homme Intérieur : Շառլ Կէռէն կը շահագրգռէ կեանք մը որ ի՛րն է , իր խառնուածքն է : Երեսուն երկու տարիներու անխոփոխ դասականներուն մէջ իր քայլերը փութացուց մահուան , կուտրեալ վազ սլաւ մը հանդիսանալով : Կէռէնի հետեւեալ գոհար տողերուն մէջ կարծես Մարլոններ և Ռոալնայագներ են որ կը խօսին .

Sous les pins fins pleins de plaintes , au sein des landes ,
Languissent et sommeillent les filles de neige .
Ce sont celles qui souffrent par ce qu'elles n'aiment
Pas . Et leur spleen s'épanouit en larmes blanches .

Այս քառեակին մէջ հետեւեալ մեանաձայնութիւնը աչքի կը զարնէ .

Սու լէ բլ'Ե ԺԷՆ ԲԷՆ ԵՐ ԲԷՆ , օ սԷՆ ԵԼ ԼԱՆՏ .

Կէռէն ապրած է այն տատանդական կեանքը որ կը սկսի իր ծննդավայրէն մինչեւ Գերմանիա , Միւնխի , Բրաքի և այլն : Sonnet Hebdomadaire անունով իր զրական ձեռնարկը բոլորովին միգրացիոն գուսաներգութիւններ են , անմխիթար ճօքալոյսի մը կաղապարին տակ հատկապէս : Nuits sans pavots անունով հէքեամները ամբողջ խորհրդաւորութիւն մը կը խտացնեն :

Գրական գիւտերով լեցուն են Կէռէնի դարձուածքները : Իր պաշտած պարտէզները լուռ գաղանապահութիւն մը ունին հիմա , զոր այնքան երգած է իր դժնէ կեանքին մէջ , հոն գտնելով իր աւօրեայ surpriseները որոնցմէ հրապուրուած իր ճակտին սուզը կը տքայ : Պարտէզներուն մասին գրած քերթուածը Մոռէասի Les Stances լիշեցնել կուտայ , որուն Կէռէն միշտ իր հիացումը յայտնած է : Եւ երբ կենսաւոյզ տարիքի մը ցնծատենդ պահուն հրաժեշտ կուտայ կեանքին , իր հառաչանքը կը հրիտակէ բոլոր զինքը սիրող ֆրանսացիներուն : Կէռէնի գրուածքները յաջող Ալատ Հանգիւններու նիւթեր կրնան ըլլալ , ինք չունի սակայն այն կատաղի զրոյմը որ կը տեսնուի Մօսիս Ռօլինայի զայրառնեց քերթուածներուն մէջ : Ան իր զրական մէկ կտակովը սոսկում պատճառեց . և իրաւ , իր զրական աչք կտակը իրագործուեցաւ իր փափարքին համաձայն և մահաբձանին վրայ գրուեցաւ Մանը բաղձացող տապաւնագիր մը : Բայց Կէռէնի խոհանքները հակառակ անէանքի մը զրոյմը ունենալուն՝ չի ստիպուցուցին և ինք աղւոր երիտասարդի աղւոր գուսաներգութիւններ գրեց , որոնք իր ներքին կեանքն էին ճշգրտօրէն , և հակառակ դժնէ նոպաներուն կրցաւ իր ցաւը ամբողջ խոհուն տրամաբանութեամբ մը , երբեք չունենալով Վէռլէնի սանձափոժ Թերեհուատութիւնը և անոր հետ չի գոռաց , այլ մրմնեց .

Գոնէ միշակ պատիւ մը շնորհէ ինձի
Արդար Ասուա՛ծ , մեռնիլ երեսասարդ եւ հոգին արբիւ ,
Հեշտանալով , զօրե՛ղ հպարտանալով , եւ այն հաւատով
Թէ մեծ եղած պիտի քլլայի , Եթէ զիս արեցնէիր . . .

ԼԵՌՆ ԷՍԱՃԱՆԵԱՆ

Հիմնադիր Կ. Ս. ԻԹԻԻՃԵԱՆ : Արտատպ. ՏՕԹԹ. Ե. ՄԱՍԻՍ : Տպագր. ՃԻՉԱՆ :

Հ Ր Ա Ն Տ Թ Ա Շ Ճ Ե Ա Ն

ԳՈՐԾԱԿԱՏԱՐ - ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉ «ՄԱՍԻՍ»-Ի

Որ թերթին կողմէ իրաւատւթիւն ունի յայտարարութիւններու, ինչպէս առեւտրական գործառնութիւններու համար ներկայանալու փափաքուած հաստատութեանց, և Մասիսի անունով բանակցելու և համաձայնութիւններ կնքելու :

ՏՈՒՆԷՆ ՆԵՐՍ.— Հրապարակ կը առ Քասիմի այս աշխատասիրութիւնը, որ կը պարունակէ ընտանեկան և ընկերական հարցերու վրայ շահեկան և հետաքրքրաշարժ տեսութիւններ, ժողովրդական ոճով : Քասիմի գրելակերպը արդէն ծանօթ ըլլալով հանրութեան, վստահօրէն անոր այս գործն ալ պիտի արժանանայ այն սիրալիր ընդունելութեան, որով վարձատրուած են միշտ հեղինակին դրիչ արտադրութիւնները : Գինը : Խիստ աժան գրուած է, որպէս զի ժողովուրդին ամէն դասակարգին մատչելի ըլլայ : 3½ դր., 200 էջ ունեցող այս գիրքին համար : Կը ծախուի բոլոր գրալստաններուն քով :

ԱՏԱՄՆԱԲՈՅԺ Մ. ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ

ԳԻՏԱԿԱՆ ԱՄԵՆԱՎԵՐՋՈՒՆ ԴՐՈՒԹԵԱՄԲ կը դարձանէ ամէն տեսակ տկուայի և լինտի հիւանդութիւնները, փառած ակօսանքը կը լեցնէ՝ առողջ ակօսանքու պէս երկար առեն գործածուելու պայմանով :

ԲՈՒՈՐՈՎԻՆ ՆՈՐ ՄԵԹՈՏՈՎ, նուրբ, ճաշակաւոր և գիմացկուն արուեստական ակօսանք կը պատրաստէ, բնականին ճիշդ նման :

Հիւանդ կ'ընդունի ամէն օր իր դարմանատան մէջ, Բերա, Մեծ Բարձաք-Քարու, Թիւ Տ : Կարօտ հիւանդները ձրի կը դարմանէ հինգ-չարթի օրերը : Բերաի Ազգաստանամ դարմանատունին մէջ :

Կիրակի օրերը ժամայրուքեանը կ'ընդունի :

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԵՅԱԻ Մարդկային Մարմինը, Հեղինակութիւն Տօքթ. Յովսէփ Տ. Ստեփանեանի, գեղեցկապէս պատկերադարձուած բաղձութիւն կարներով : Մարդկային կազմախօսութեան դասաւանդութեան համար լաւագոյն գիրքը, յանձնարարելի ամէն վարժարաններու : Մարդկային Մարմինը կը հետաքրքրէ նաեւ ոչ-բարոյական ընթերցողը, բացառելով մարդուն կազմախօսութեան դաշտնիքները : Գինը 10 դր. : Կը գտնուի ամէն գրալստանի քով :

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Հ Ի Ն Օ Ր Ե Ր

ՊուէՏ Խաչատուր Միսաբեան

Եւ իր ժամանակակից իմացականին վրայ նայեացմներ

ԳՐԵՑ Ե. Գ. ՄԵՐԶԵՐԱՆ

Ժ.Թ.Բ. Դարու Թրքահայերու իմացական, զարոյսական և արուեստական վիճակին վրայ վաւերական յիշատակագրութիւններով զարդարուած հատոր մըն է՝ 140ի չափ էջերով, որ կը խօսի Պուէտ Մաչատուր Միսաբեանի և իր ժամանակակից մտաւորականներուն վրայ : Կը ծախուի Կ. Պոլիս բոլոր գրալստաններուն քով, գին 7½ դրու :

ՄԱՆՁՈՒՄ Է Միակ առտուան Հայաթերթը, կը հրատարակուի արշալոյսին, և առտուն խիստ կանուխ՝ կը դադարէր Պոլիսի և արուարձաններու ամէն կողմը, բովանդակելով հեռագիրներ, քաղաքական, ներքին, եկեղեցական ու կրթական լուրեր, գրական, անտեսական և ընկերային յօդուածներ: Զորեքչարթի և չաբաթ օրերը կը հրատարակուի առանց ծանուցումի, չորրորդ էջը յատկացնելով առեւտրական և գրական գրուածքներու: Գինն է 10 փարա: Տարեկան բաժանորդագրութիւնն է Պոլիս՝ 80 դր., գաւառ՝ 108, արտասահման՝ 25 ֆր.: Վեցամսեայ՝ Պոլիս՝ 50, գաւառ՝ 60, արտասահման՝ 18 ֆր.: Ամէն գրութիւն ուղղել Տէր և Տնօրէն Յովհաննէս Ժ. էֆ. Գայսէրեանի հասցէին՝ 38, Պապը Ալի Ճատտէօի:



Կը գտնուի բոլոր դեղագործներուն քով: Թուրքիոյ ներկայացուցիչ Ո. Սօլաքեանց. Կ. Պոլիս:

ՀԱՅՈՒՆԵԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆ, ԱՏԱԲԱԶԱՐ

Հայունեաց Վարժարանի նոյնատակն է Հայ աղջիկներուն տալ լուրջ դաստիարակութիւն մը՝ զարգացած և բարեկիրթ տանտիկիներ և դաստիարակութեան դործին օժանդակներ պատրաստելու համար: Վարժարանին տեսչութիւնը աշակերտուհիներուն ֆիզիքական, իմացական և բարոյական զարգացումը միշտ խղճամբտ հոգածութեան առարկայ կ'ընէ: Բնիկ և Ամերիկացի 12 ուսուցիչներէ կազմուած ձեռնհաս ուսուցչական խումբ մը կ'աւանդէ Հայ, Անգլ., Թուրք. և Յոնաց. լեզուները, ինչպէս նաև ընտկան, իմաստասիրական, չափական և ուրիշ գիտութիւններ: Մնայուն կարուհի մը կ'աւանդէ ձեռագիրտութեան, կարի և ձեռագործի դասերը: Գիշերօթիկներու տարեթոշակն է 12 օսմ. ոսկի, որուն կէսը պէտք է հատուցանել տարեշրջանին սկիզբը և կէսը ծնունդի արձակուրդին: Դաշնակի և Երգեհոնի համար կը պահանջուի 5, 3 և 2½ օսմ. ոսկի, դաստուութեան թիւին համեմատ: Վարժարանին յաւաքիկայ տարեշրջանը կը սկսի Սեպտ. 11ին (Ն. Տ.), Դ. իրիկունը: Աւելի տեղեկութեանց համար խնդրել Վարժարանին Յայտագիրը կամ դիմել Մր. Բիթի, Պայպը Հառու, Կ. Պոլիս, կամ գրել Տօքթ. Ս. էֆ. Գալաթեանի, Ատենապետ Խնամակալութեան, Ատաբաղար:

“ՄԱՍԻՍ”-Ի ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԸ

Պոլիսի և գաւառներու համար տարեկան 60 դրշ :

Արտատահմանի » » 14 ֆրանք :

Թղթատարութեան ծախքը մեր վրայ :

Բաժանորդները իրաւունք ունին ստանալու մեր պարգեւները :

Միշտ ձրիաբար, թղթատարութեան ծախքն ալ մեր վրայ :

Մասիսի բաժանորդագրութիւնը բացարձակօրէն կա՛ խիկ է :

Զննատարակուած ձեռագիրները ետ չեն դարձուիր :

Նամակ կամ որ և է գրութիւն ուղղել առ

Ե Ն Ո Վ Ք Ա Ր Մ Է Ն

“ՄԱՍԻՍ”-Ի Հասցեով

Պապը Ա.ի Հասցէսի, Թիւ 38

درعليه باب على جاده سنده نومرو ٣٨ « ماسيس » غزته سى اداره خانه سى

Rédaction de la Revue «MASSIS»

N. 38, Avenue de la Sublime Porte

CONSTANTINOPLE

Ռ Օ Պ Ե Ր Դ Գ Օ Լ Է Ճ Վարժարանիս յառաջիկայ տարեշրջանը կը սկսի Սեպտ. 5/18ին : Կարգադրութիւններ եղած են վաճառականա-կան ուսումը բաղձացուած կատարելութեամբ աւանդելու համար : Վարժարանիս մասնաւոր բժիշկը՝ ուսանողներուն առողջութեան, մարմնա-մարդներուն և խաղերուն, ինչպէս նաեւ վարժարանիս ընդհանուր առողջական վիճակին վրայ կը հսկէ : Մարմնամարդի նոր և գեղեցիկ շէնք մը կառուցուած է նորոգապէս, իր մէջ ունենալով մարմնամարդի ամէն անակ դործիքներ, վերջին դրութեանց համաձայն :

“ՄԱՍԻՍ”-ի վեցամսեայ Շրջանի հաւաքածոն, որ 550 էջէ բաղկացած գրական գեղեցիկ հասոյ մը կը կազմէ, կրնայ ստացուիլ խմբագրութենէս, կանխիկ փոխա-ժեկով՝ 30 դր. . կազմուած 35 : Թղթատարով դիմելիք Հասոյներու համար պէտք է 5 դր. աւելի վճարել :

Դպրոցներու վերաբայումին՝ աղոց ձեռքը ընկիր դասագիրքեր տուած ըլլալու վստահութեամբ՝ գործածել՝ Փայագաչեանի հրատարակութիւններէն՝ Ա.—Պզտիկներուն Թուագիտութիւնը : Բ.—Թուագիտութիւն Տարրական Դասընթացի (Ա. և Բ. Տարի) : Գ.—Պզտիկներուն Աշխարհագրութիւնը (քարտէսներով) : Դ.—Աշխարհագրութիւն Տարրական Դասընթացի : Ե.—Պզտիկներուն Երգարանը (հաւաքածոյ մասնկապարտէզի երգերու) : Զ.—Այրեւնարան Ընթերցարան փրանսերէն շեզուի :